

הרב ישעיה לוי

ירושלים

אֵךְ בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר

סוכה על גבי סוכה

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֲשֶׁה לָהּ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וְנִסְכִּים דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ. מִלֵּבֶד שִׁבְתָּת ה' וּמִלֵּבֶד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמִלֵּבֶד כָּל נְדָרֵיכֶם וּמִלֵּבֶד כָּל נְדָבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָהּ. אֵךְ בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפֹּכֶם אֶת תְּבוּאוֹת הָאָרֶץ תַּחֲגֹגוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן שִׁבְתוֹן וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתוֹן. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל וְשִׂמְחֶתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים. וְחִגְתֶּם אֹתוֹ חַג לָהּ שִׁבְעַת יָמִים בְּשָׁנָה חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַּחֲגֹגוּ אֹתוֹ. בַּסֶּפֶת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבּוּ בַּסֶּפֶת. לְמַעַן יִדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֶּפֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא כג, לט–מג).

נודע הקושי שאחר שצווינו למעלה לעשות "בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֶּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לָהּ" (שם, לד) ולסופם "בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ" (לו), וכבר הוזכרו קרבנותיהם, ואחר הסיכום "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֲשֶׁה לָהּ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וְנִסְכִּים דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (לז), שב הכתוב לצוות על חגיגת שמונה הימים, עם לקיחת ארבעה המינים וישיבה בסוכה משך שבעה.

בדרך דומה נכפל הציווי אודות חג הסוכות בפרשת המועדים שבספר דברים. נאמר תחילה,

"חַג הַסֶּפֶת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפֹּךָ מִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֹּךָ. וְשִׂמְחֶת בַּחֲגֹךָ אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיִּתּוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (דברים טז, יג–יד).

"וְשִׂמְחֶת וְגו'" הוא סיום מתבקש לעניין חג הסוכות, מקביל אל האמור למעלה לסיום ענייני חג המצות וחג השבועות המצומדים משני קצות "שִׁבְעוֹת חֶקֶת קֶצֶר" (ירמיה ה, כד), "וְשִׂמְחֶת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיִּתּוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקֶרְבְּךָ וְגו'" (דברים טז, יא). אלא שאחר חובת השמחה ושימוח אחרים בחג הסוכות חוזר הכתוב ומצווה שנית,

"שִׁבְעַת יָמִים תַּחֲגֹג לָהּ אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כָּכָל תְּבוּאוֹתֶיךָ וּבְכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אֵךְ שִׂמְחָה" (שם, טז).

חג כפול

מסתבר שלחג הסוכות מהות כפולה. הוא מיוחד לאסיף, אחד משלשה הפרקים העיקריים במחזור החקלאי השנתי, כמו שחג המצות מיוחד לאביב הדגן וחג השבועות מיוחד לקציר. אבל הוא עומד לעצמו גם לשמחה והודיה על הטובה השופעת עלינו כל השנה, על "כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ". ואין שמחה זו ראויה יותר מאשר "בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ" שהוא תשלום כל המעשים ותגבורת כל הברכות.

"חג הסוכות" בהופעתו הראשונה בפרשות 'אמור' ו'ראה' הוא אפוא רגל שלישי מצטרף אל חגי המצות והשבועות. ואילו "חג ה' שבֵּעַת יָמִים", הנעדר שם ייחודי ושכל הגדרתו הוא "שְׁבַעַת יָמִים" אשר "תָּחַג לָהּ אֱלֹהֶיךָ", הוא השמחה הנוספת הכללית המתקיימת בו זמנית עם מועד חג הסוכות. לפיכך הבדילום המקראות.

אם תמצי לומר, חג הסוכות סוגר את סדר הרגלים הפותח בחג המצות, אבל גם את סדר מועדי החודש השביעי. אחר היראה והדין והכפרה "אַחַת בְּשָׁנָה" (ויקרא טז, לד) תבוא אהבה ושמחה "שְׁבַעַת יָמִים בְּשָׁנָה", אלו ואלו בעבור כל השנה. וכמו שהרענו "תְּרוּעַת מְלֶךְ" בשופרות (במדבר כג, כא) מִפְּחַד הַצֵּר הַצֵּר אֶתְכֶם" (במדבר י, ט), משטיננו ה"יורד ומתעה ועולה ומרגיז" (בבא בתרא טז, א), כן נריע ונהלל למלכנו "בְּיוֹם שְׂמֵחַתְכֶם" (במדבר שם, ז). לפיכך "חג הסוכות" מתוארך בפשטות "בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה", שכן הוא מועד לעצמו כחג המצות "בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ [הראשון] הַזֶּה" (ויקרא כג, ו), בעוד "חג ה' שבֵּעַת יָמִים" חל "אֶף בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי", לשרשרו אל "יוֹם הַכְּפָרִים" הבא "אֶף בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה", (שם, כז), ואשר אף הוא משורשר אל "שְׁבַתוֹן זְכָרוֹן תְּרוּעָה" "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ" (כד). "אֶף" משמע 'אכן' או 'אמנם' (כמו 'אֶף עֲצָמֵי וּבִשְׂרֵי אֶתָּה' בבראשית כט, יד; "אֶף מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא" במלכים א כב, לב; ועוד), כי אחר המשפט צפויה סליחה אחוזה בעקבו, ושמחה בעקבות שניהם.

ובפרשת המוספים בספר במדבר, תחת אשר שאר המועדים נקראים שם בשמותיהם או מתוארים במיוחד להם – "יוֹם הַשְּׁבֹת" (כח, ט); "רְאִשֵׁי חֹדְשֵׁיכֶם" (שם, יא); "פֶּסַח לֵה"; "חַג שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת יֶאֱכַל"; "יוֹם הַבְּכוֹרִים" (כו); "יוֹם תְּרוּעָה" (כט, א); "מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שם, ז) – בא האחרון למועדי תשרי בתיאור הסתמי "חג לה' שבֵּעַת יָמִים" (יב). כי כאמור מלבד היותו אחד הרגלים בפרקו המסוים, הוא גם שבוע לעצמו חטוב מן הזמן מקודש לה' הדורש אותנו תמיד "מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה" (דברים יא, יב). לפיכך יצא חלקית מכלל אותם "מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ" שתוכנם וקרבתם הוא "דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ". ולפיכך נקרא "חג" סתם בלשון הכתוב (מלכים א ח, סה; יחזקאל מה, כה; נחמיה ח, יד; ועוד) ובלשון חכמינו (כגון במשנה ראש השנה טז, א).

השניות של חג הסוכות רמוזה אף באזכורו הקצר בספר שמות כ"חג האָסֵף בְּצֵאת הַשָּׁנָה" (שמות כג, טז) "וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה" (שם לד, כב), לומר שהוא בא אמנם על האסיף במסוים אבל גם כחותם גלגל השנה כולו. ומי יודע אם לא משום כך מוספו של סוכות כפול, שבשאר מועדים ובראשי חדשים מקריבים "כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁבַעַת תְּמִימִם" (במדבר כח, יא, ועוד), ואילו בכל יום

מימי הסוכות "כְּבָשִׁים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם". אבל היום השמיני אינו בכלל "חג הסוכות שבִּעֵת יָמִים לָהּ" או "חג ה' שְׁבַעַת יָמִים", אלא עצרת ומנעול לאיזה חג שקדמו, ועצירה אחת עולה לכאן ולכאן. לכן כבשיו שבעה בלבד.

לקיחת ארבעה המינים לשמחת שבעה הימים

לקיחת המינים "ביום הראשון" שייכת אל חג "שְׁבַעַת יָמִים" ולא לרגל עונת האסיף, ולכן היא מופיעה רק בהצעה החוזרת של חיובי "חֲמֶשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". שהרי אף אחד מן המינים אינו פרי מן הנאספים יחד. שלשה מהם כלל אינם פירות אלא פארות. ואפילו הפרי היחיד שביניהם הוא דווקא זה "שדר באילנו משנה לשנה" (סוכה לה, א). אף הוא כעין ענף או זכר לו, "שטעם עצו ופריו שווה (שם), והכתוב כינהו "פְּרִי עֵץ הַדֶּר" (ויקרא פרק כג, מ). הלקיחה אינה שייכת אפוא לעת מעתות השנה, אלא היא שמחה כללית בה' ובארץ הטובה אשר נתן לנו, פריחתה ופוריותה ויפעת נופיה.

טעם כפול לישיבת סוכה

"חג הסוכות" נקרא כך בלי הנמקה בויקרא כג, לד, עוד בטרם נפנה הכתוב לצוות על הישיבה בסוכות, להלן שם, מב. (אצל "חג המצות" בא הנימוק, "שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת הַאֲכֹלוֹ", רצוף מיד לקריאת השם, בויקרא שם, ו, ובלאו הכי כבר קדם הציווי לאכול מצות, בשמות פרקים יב-יג.) בפשטות "חג האסיף" הוא גם "חג הסוכות" משום סוכות הכרם המוקמות בשעת הקטיף והאסיף, מחסה לשומרים את היבול מגניבה (ראה ישעיה א, ח). "חג הסוכות תַּעֲשֶׂה לָךְ שְׁבַעַת יָמִים בְּאֶסְפָּה מְגֹרְנָה וּמִיִּקְבָּה", בסוכה עשויה מ"פסולת גורן ויקב" (סוכה יב, א), להתעכב אחר האסיף במקום גידולו לשמוח ולהיזכר בברכת ה'. זו היא ישיבת סוכה של חג האסיף.

אבל "חג ה' שְׁבַעַת יָמִים" אינו זקוק לאסיף, ולו נועדות סוכות אחרות, בהן ישבו "כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל", אפילו האמידים שאין דרכם ללקט בידי עצמם את תנובות שדותיהם, כל שכן להשתכר ללקט או לשמור את של אחרים. ומטעם שיכול להיות תקף כל ימות השנה, "לְמַעַן יִדְעוּ דֹרְתֵיכֶם כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". מִצְאָנוּ הַקֵּב"ה "בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתַהוֹ יֵלֵל יִשְׁמָן, יִסְבְּבֵנָהוּ יִבּוֹנְנָהוּ יִצְרְנָהוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָו" (דברים לב, י), והוא יתברך זוכר לנו "חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵּת כָּלֹלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיה ב, ב). אולם משהרכיבנו "עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וַיֵּאֱכֹל תְּנוּבַת שְׂדֵי" (דברים לב, יג), "בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סִיר הַבֶּשֶׂר" (שמות טז, ג) ב"בְּתִים מְלֵאִים כָּל טוֹב" (דברים ו, יא), עלולים היינו לשכוח חס ושלום "אֶת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבֵּית עַבְדִּים" (שם, יב; השווה נחמיה ט, כה). לכן גם היום כבימים ההם "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ" (דברים יג, ה), "לְכֶה דוֹדֵי נִצָּא הַשְּׂדֵה נְלִינָה בְּכַפְרִים" (שיר השירים ז, יב; הוראתה היסודית של המילה "כַּפְרִים" היא 'כיסויים', ונראה שהיא שימשה בראשונה למבנים ארעיים שמחוץ לעיר "כַּסְּפָה בְּכָרִם" של ישעיה א, ח).

תשלומי חג הסוכות

"וַיַּעַשׂ יִרְבְּעָם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כִּחַג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה... בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בְּדָא מְלִבּוֹ" (מלכים א יב, לב-לג). חגי המצות והשבועות לא ניתנו להיעתק מזמניהם אפילו בפקודת מלך מרשיע, כי מי יחגוג את האביב שלא באביב או את הקציר שלא בקציר. אבל חג "שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה" יתכן כל שבוע מהשנה, אם רק יפשע השליט לקבוע אותו שלא כדת הבוחר בדוד.

ובספר חשמונאים ב' (פרק י), בתרגום מן היוונית בתיווך האנגלית: "ויחוגו שמונה ימים בשמחה (היינו ימי חג החנוכה הראשון מ-כ"ה בכסליו ואילך) מעין חג הסוכות, בזכרם כי מקודם (בשנות הרדיפה והמלחמה) עבר עליהם חג הסוכות בהרים ובמערות כחיות השדה. לכן הם לקחו עתה ענפי עץ עבות וערבי נחל וכפות תמרים להודות למי שהצליח בידם לטהר את מכונו." אף שמקודם ביטלו לאונסם גם את חגי המצות והשבועות, לאלה לא היו תשלומים משעבר זמנם. אבל סמכו בְּעֵנִים לעשות תמורה על כל פנים ל"חג ה' שִׁבְעַת יָמִים".

שער שני

ספר בראשית

